

LIETUVOS ISTORIJS ŠALTINI LEIDIMAS

Problemos ir perspektyvos

Šia tema L. K. M. Akademijos suvažiavimuose ne kartą kalbama. Jau I Akademijos suvažiavime, 1933 m., kan. Pranas Penkauskas skaitė paskaitą *Lietuvos istorijos versmi leidimas*. J dabar visi galime lengvai rasti naujai perspausdintame *Suvažiavimo Darbų* I tome¹. Paskaitoje kan. Penkauskas gan plačiai ir konkrečiai išdėstė vis reikalingus šaltinius. Suminėjus vairių žymių autorių, kaip Erazmo, Vives ir kitų, samprotavimus apie istorijos mokslo naudą ir svarbą², jis smulkiai apibūdina didžiuosius Vakarų Europos tautų istorijos šaltinių rinkinius ir jų išleidimu besirpinusius asmenis bei institucijas: nuo Mabillon'o, Muratori'o, per *Monumenta Germaniae Historica* iki Rusijos istorijos studijų mecenato grafo Mikalojaus Rumiancevo parama veikusių carinų Rusijoje Archeografinės kolegijos³. Toliau vaizduoja mokslininkų Lietuvos istorijos šaltinių leidimų praeityje, pradėtą pačių lietuvių, bent jau oro kun. Motiejaus Dogelio paruoštą *Codex diplomaticus Regni Poloniae et Magni Ducatus Lituaniae*. Gaila tikrai, kad jis ne viską spėjo išleisti; kaip tik serijos III tomas, kuriame surinkti Lietuvos dokumentai, liko rankraštyje, vėliau patekusiame Petrapilio Viešųjų bibliotek⁴. Daug ko Lietuvos lietuvių išleido lenkai, jau pereinant šimtmečiui: Steigto mokslo institucijos: Krokuvos Mokslo draugija, 1872 m. tapusi Mokslo akademija; Osolinski institutas Lvove; Poznanės Mokslo draugija. Pavyzdžiui, *Codex epistolaris Vitoldi, Magni Ducis Lituaniae*, išleistas 1882 m., yra ir šiandien nepamainomas šaltinis Lietuvos istorikams. Daugiau privačia iniciatyva prieš maždaug 110 metų pasirodė keturi didžiuliai tomų A. Theinerio *Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae*, be kurių neapsieina joks mokslininkas, ypač Bažnyčios istorijos mokslininkas krašte, tyrin tojas. O *Codex diplomaticus*

¹ *Suvažiavimo Darbai*, 1933 m. Redagavo J. Er et as, Kaunas 1935 (fotografinis leidimas Romoje 1973 m.), psl. 359-392.

² Ten pat, psl. 359-363.

³ Ten pat, psl. 363-375.

⁴ Ten pat, psl. 375-331.

Ecclesiae necnon dioeceseos Vilnensis yra lenk mums duotas puikus pavyzdys, kaip tokie leidiniai ir kitais atvejais gal t atrodyti. Lietuviškie šaltiniai yra išleid taip pat vokiečiai, ypa *Scriptores rerum Prussicarum* rinkinyje, ir rusai — Vilniuje veikusios Archeografinės komisijos rpesiu⁵. Taigi, jau nemaža Lietuvos istorijos šaltiniai išspausdinta, ypačiai iš atokesniojo m s krašto istorijos laikotarpio iki XVI amžiaus. Bet dar daug medžiagos teb ra rankrašiuose, archyvuose; ji mažai kam težinoma, mažai kam teprieinama.

Kan. Penkauskas tuokart, baigdamas savo paskaitą, pabr ž : «Lietuviško istorijos versmi leidimo reikalo toliau atid lioti nebegalima, nes jis jau ir šiandien darosi opus ir žada b ti dar opesnis. Darbo iniciatyva ir jo suorganizavimas tur t gulti ant vis senesni j , jau prityrusi istorinink pe i . M s jaun j istorinink skai ius auga ir, reikia tarti, auga. Kai kurie j duoda labai daug vil i ate iai. Visi jie kaip tik tikt šiam versmi leidimo darbui pagelbininkais senesniesiems... »^{5 6}. Pagaliau jis labai teisingai pasteb jo: « Atsiminkime gerai, kad toks viešas ir tautiškas darbas, kaip kalbamasai tautos istorijos versmi leidimas, tai n ra vieno ar dviej žmoni ir vieneri ar keleri met darbas. Tai ilgesnio laiko tarpo iš anksto apgalvotas ir suplanuotas darbas. Taigi, tokiam darbui tegali vadovauti rimiausia ir atsakinga tautos institucija. Taip bent iki šioliai buvo ir yra pas visas kult - ring sias ir savo istorijos versmes tvarkyti ir naudoti mokanias tautas. Mums iš j šiuo atžvilgiu tikrai reikia mokytis »⁷. Labai sveikas yra ir kan. Penkausko baigiamasis patarimas: «... eiti jau kit ir didesni ir maž taut išbandytai keliais, b tent: galvotr kiais neskubant, neužsibr žiant sau iš anksto negalim ir ne vykdom dalyk , vis darbo plan ir jo smulkmenas atsargiai apsvarstant ir derinant su m s moksliniu bei finansiniu pajumu »⁸.

Kuo tos paskaitos pra jo lygiai 40 met . Tie «jaunieji istorininkai », apie kuriuos tuomet kalb jo kan. Penkauskas, šiandien arba jau išmir arba sulauk apie 70 m. amžiaus. Lietuvos istorijos šaltiniai plataus ir planingo leidimo lig šiol nemat me. L. K. M. Akademija, tiesa, nepamiršo to reikalo. Ji skatino ir r m Konstantino Jablonskio XVI a. inventori išleidim , jos dalinai stipendijuojamas kun. J. Totoraitis tyrin jo lietuvišk medžiag Vati-

⁵ Ten pat, psl. 381-389.

⁶ Ten pat, psl. 389-390.

⁷ Ten pat, psl. 390.

⁸ Ten pat, psl. 390.

kano archyvuose. Jei ne karas, okupacijos, tikriausiai būtų turėj ir daugiau t pastang vaisių. Bet ne vien karas ir kitos nelaimės ją kaltos. Mūsų krašte dar nebuvo to gilaus sismoninimo, kad istorijos šaltini kritiškas išleidimas yra vienas iš svarbiausių kultūringos ir savo didži praeit gerbianios tautos uždaviny. Nebuvo tos «tokiam darbui vadovauti rimiausias ir atsakingos tautos institucijos», kurios reikalavo kan. Penkauskas. Net nepasekta beveik vis Europos valstybi pavyzdžiu — steigti kad ir nedidel Lietuvos istorijos tyrimo centrą Romoje, kur yra tiek daug medžiagos, liečianios kiekvienos ilgesn praeit turėjios Europos tautos istoriją. Olandai, danai, švedai, suomiai — tokios pat mažos valstybės kaip Lietuva, net daugiausia ne katalik gyvenamos, — tokios valstybės išlaikomus tyrimo centrus arba institutus Romoje turėjo ir tebeturi. O ką jau bekalbėti apie kitus didesnius ir katalikiškus kraštus! Tokio lietuviško centro Romoje anuomet nebuvimas šiandien mums skaudžiai atsiliepia. Jei tai būtų buvęs atsaking staig laiku suprasta ir su atsidėjimu vykdyta, pasiūniant tokio centro kok gerai kvalifikuot istorik, šiandien lenkai tarptautini plotmėje nebegalėtų savintis sau teisę būti ne tik Lenkijos, bet ir Lietuvos istorikais, ir dar blogiau, Lietuvos istoriją vaizduoti vien tik kaip Lenkijos istorijos dalį⁹.

Ne daug kuo pasikeitė šiuo atžvilgiu padėtis po karo. Lietuvoje pasirodė pora gerai išleistų (čia nekalbu apie t leidini

⁹ Tai ypač ryškūs lenkų autori veikaluose apie Katalik Bažnyčios istoriją Lenkijoje. Kadangi Vilniaus ir Žemaičių vyskupijos iki XVIII a. galo priklausė bendrai su Lenkija Gniezno bažnyčinei provincijai, autoriai aprašo tiek Lenkijos tiek Lietuvos katalik praeities veiklą iki pat 1918 metų, tarsi visa tai būtų buvęs vien tik Lenkijos Bažnyčios darbai ir nuopelnai. Tuo gali kiekvienas pats sitikinti, pavartęs kad ir šiuos naujesnius, Liublino Katalik universiteto profesori paruoštus stambius veikalus: *Ko ciól w Polsce*, pod redakcj Jerzego Kłoczowskiego, I: *rednio-wieczce*, Kraków 1968; II: *Wiek i XVI-XVIII*, Kraków 1970; Bolesław Kumor, *Granice metropolii i diecezji polskich* (1966-1939), Lublin 1969-1972 (atspaudas iš Liublino leidžiamo žurnalo *Archiwa, Biblioteki i Muzea Ko-cielne*, 18-24 tom); *Historia Ko ciola w Polsce*, red. B. Kumor, Zd. Ober-ty ski, I/1-2, Poznań-Warszawa 1974, U/1-2, Poznań-Warszawa 1979 (viso 4 tomai); Bolesław Kumor, *Ustrój i organizacja Ko ciola polskiego w okresie niewoli narodowej, 1772-1918*, Kraków 1980. Kiti, dirbantieji Lenkijos valstybiniuose universitetuose arba istorijos institutuose, irgi rašo apie Lietuvą, bet jie stengiasi išskirti ją kaip tokią jau veikalo pavadinime (pvz., Marceli Kosman, *Reformacja i kontrreformacja w Wielkim Ksi stwie Litewskim w wietle propagandy wyznaniowej*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdansk 1973) arba nurodo abių valstybi junginį — Že pospolit (pvz., Marceli Kosman, *Protestanci i kontrreformacja. Z dziejów tolerancji w Rze-czypospolitej XVI-XVIII wieku*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdansk 1978).

išor) dvar ir kaim inventori tom^{10 11} ir dar vienas kitas mažesnis apimties ir ribotos tematikos šaltinių rinkinys. Iš jo taip pat skambiu pavadinimu *Lietuvos istorijos šaltiniai*¹¹, bet, kaip jau ne kartą buvo pastebėta, jie nemoksliskai išleisti, tendencingai atrinkti, tikrosios krašto istorijos visai neatspindi, o tik ją falsifikuoja¹².

Bendro, planingo, mokslinio, objektyvaus Lietuvos istorijos šaltinių leidimo lig šiol pačioje Lietuvoje nebuvo, ir negirdėjau, kad toks dalykas būtų planuojamas. Ir jei jis ten būtų atliekamas, tiesios ieškantiam istorikui tai neduot didelių naudų.

Tremtyje, kaip žinome, pirmasis, mūsų Lietuvos istorijos šaltinių tyrinijimo, buvo prof. Z. Ivinskis, jau 1949 m. tam tikslui atvykęs Romą. Bet ir jam tuokart padėjo ne kokia aplamai Lietuvos reikalais besirpinanti institucija, o privatus asmuo, sutelkęs savo iniciatyvą tikrai labai kukliam param. Nežinant to, archyvų peržiūrėjimo darbas sparčiau vyko, istorikų bei romoje dirbančių. Ir kai L. K. M. Akademija atgaivino savo veiklą, jos nariai istorikai nutarė imtis konkrečiau užsieniuose esančių Lietuvos istorijos šaltinių išleidimo darbo. Kaip tik tuo reikalu vykę pasitarimai davė pradžią pastoviai Istorijos mokslų sekcijai, kuri gali pasigirti savo 13 metų, pradžioje kiek gyvesne, vėliau, sekcijos nariams plačiau išsiskyrus, daugiau formalia veikla. Tačiau gražiam planavimui ir skirtingai pradžiai darbai pastoję keli ta pati sena kliūtis: šiam reikalui medžiagin pagrįstai teikiančios mūsų institucijos nebuvimas. Pasiryžusiems leisti šaltinius teko patiemis rintis savo pragyvenimui ir savanoriškai imtis nelengvo teksto išleidimui paruošimo darbo. Jei būtų buvusi kokia institucija, kuri būtų užtikrinusi vieno kito istoriko išlaidų, nei prof. Ivinskiui (kuris jau buvo sigijęs Romoje nuosav butu) nebūtų reikėję ieškoti kitokių užsimo, ir gal dar kas kitas būtų galįs visiškai tam reikalui atsidėti. Bet, deja, to nebuvo! Paruošimo darbai slinko priek labai pamažu. Pagaliau, prieš dvejus metus galėjo pasirodyti *Fontes Historiae Lituaniae* I tomas: Vilniaus ir Žemaičių vyskupų reliacijų¹³.

¹⁰ *Lietuvos inventoriai XVII a. Dokumentų rinkinys*, sudarė K. Jablonskis ir M. Jušas, Vilnius 1962; *Lietuvos valstieji ir miestelėnų ginai su dvar valdytojais. Dokumentų rinkinys*, I: *XVI-XVII amžiai*, sudarė K. Jablonskis, Vilnius 1959; II: *XVIII amžius*, surinko R. Jasas ir J. Orda, Vilnius 1961.

¹¹ *Lietuvos TSR istorijos šaltiniai*, I-IV, Vilnius 1955-1965.

¹² Plg. Zenonas Ivinskis, *Lietuvos istorija naujų šaltinių ir pokario tyrinijimų šviesoje*, žr. *Suvažiavimo Darbai*, V, Roma 1960, psl. 564-566.

¹³ *Relationes status dioecesium in Magno Ducatu Lituaniae*, I: *Dioeceses*

Buvo labai domu patirti, kaip t m s pirm j pasirodym istorijos mokslo pasaulyje vertins tos srities specialistai. Mus džiugiai nustebino istorijos mokslo žurnal susidom jimas m s leidiniu ir apie j išsami recenzij paskelbimas. Lig šiol jau pasirod daugiau dešimt toki recenzij —visos svetimomis kalbomis, parašytos daugiausia pa i žurnal parinkt autori¹⁴. Kai kurios iš j išspausdintos svarbiuose tarptautiniuose arba pagrindiniuose kurios nors tautos žurnaluose. Pvz., *Revue d'histoire ecclésiastique* — pagrindinis Bažny ios istorijos moksl žurnalas visame pasaulyje¹⁵, arba *Erasmus* — tarptautinis Vokietijoje leidžiamas humanistini studij apžvalginis žurnalas¹⁶, arba *Revista Española de Derecho Canónico* — gerai žinomas ne tik Ispanijoje, bet ir už jos rib kanonistikos žurnalas¹⁷, arba pla i recenzij d j s Italijos istorijos žurnalas *Nuova Rivista Storica*¹⁸. Leidiniu ypa iai domisi lenkai. Varšuvos universiteto profesorius, daug raš s Bažny ios istorijos, o ypa iai sektant (arion , socinion ir kit), klausimais, prof. Janusz Tazbir, paraš išsami recenzij svarbiausiame Lenkijos istorijos žurnale *Kwartalnik Historyczny*¹⁹. Kiti du profesoriai taip pat žada parašyti panašias recenzijas : dr. Tadeusz Wasilewski, Varšuvos Istorijos instituto darbuotojas ir universitete d stytojas²⁰, ir prof. dr. Adam Vetulani, d st s Krokuvos universitete²¹. Pažym tina, kad šie trys profesoriai dirba Lenkijos valstybiniuose universitetuose. Bet ir Liublino Katalik universiteto profesorius, kun. dr. Bolesław Kumor, pažad jo parencuoti m s šaltini leidin²².

Vilnensis et Samogitiae (Fontes Historiae Lituaniae, I), pluribus adlaborantibus in unum redegit Paulus Rabikauskas, Roma 1971. I vi ir 542 psl.

¹⁴ Apie kai kurias užsieni žurnaluose pasirodžiusias Reliacij I tomo recenzijas raš Juozas Jakšt as, *Lietuviškas našas šiuolaikin kult ros bendruomen . Kaip Lietuvos vyskupij reliacij leidinys buvo sutiktas mokslo pasaulyje*, žr. Aidai, 1973, psl. 427-430.

¹⁵ *Revue d'histoire ecclésiastique*, 67 (1972) 1056-1057 (Jean-François Gilmont).

¹⁶ *Erasmus*, 25 (1973) 187-189 (Heinz Duchhardt).

¹⁷ *Revista Española de Derecho Canónico*, 28 (1972) 452-453 (José Ignacio Tellechea Idigoras).

¹⁸ *Nuova Rivista Storica*, 56 (1972) 732-734 (Lajos Pásztor).

¹⁹ *Kwartalnik Historyczny*, 79 (1972) 958-959 (Janusz Tazbir).

²⁰ Recenzij v liau išspausdino: *Przegl d Historyczny*, 44 (1973) 428-430 (Tadeusz Wasilewski).

²¹ Recenzij v liau išspausdino: *Studia ródloznawcze*, 18 (1972) 247-248 (Adam Vetulani).

²² Recenzij v liau išspausdino: *Studia Historyczne*, 16 (1974) 154-156 (Bolesław Kumor). Be to, Reliacij I tomo recenzijos dar buvo paskelbtos žurnaluose : *Analecta Sacra Tarraconensia*, 44 (1971) 199-200 (José Vives) ; *Acta Baltica*, 11 (1971) 235-238 (G. Ney) ; *Archivum Historiae Pontificiae*,

Visi gerai atsiliepia apie išleistas reliacijas, vertina pavartot metod . « Wydano je w arcystaranny sposób » (jos išleistos kuo kruopš iausiai), rašo min tasis prof. J. Tazbir²³. « Šis išleidimas yra pavyzdinis tiek tekst parinkimu, tiek savo metodu », rašo ispanas J. I. Tellechea Idigoras, Salamankos (Ispa joje) profesorius, pats išleid s nemaža to paties laikotarpio šaltini ²⁴. «Šis tomas yra pavyzdingas savo tekst perrašymu ir savo išnašomis », pastebi vengras L. Pásztor, Vatikano archyvo archyvistas ²⁵. Buvo išreikšta pageidavim , kad b t duotas trumpas Lietuvos istorijos vadas. Lenkai kritikuoja, kam aprašymuose ir išnašose sulie-tuvintos pavard s ir vietovardžiai, nurodo tr kum žem lapiuose. Bet visi užbaigia link jimu, kad panašiu b du b t leidžiami ir kiti serijos tomai. O min tasis Krokuvos prof. A. Vetulani man teiktame savo recenzijos rankraštyje priduria : « šis leidinys turi rasti viet visose m s (t.y., Lenkijos) mokslin se bibliotekose»²⁶.

Taigi, pradžia, galima sakyti, padaryta nebloga. Leidinys pripažintas vertingu ir kitiems panašiams leidiniams pavyzdingu. L. K. M. Akademija pirm kart per 50 savo gyvavimo met taip pla iai minima kit taut mokslin je literat roje. Bet kas toliau ? — Žinoma, turi sekti Reliacij II tomas, apim s Smolensko, Livonijos, Lucko, Vygri -Augustavo-Sein , Mogiliavo ir Minsko vyskup Rom si stus pranešimus. Tekstai jau seniai nura-šyti. Kai kurioms vyskupijoms išnašos irgi bendradarbi jau padarytos. Visa medžiaga yra dabar pas mane. Ruošiu atskirioms vyskupijoms istorinius vadus, patikrinu vyskup s rašus, per-ži riu istorines pastabas, suvienodinu jas. Kartais tenka ir jas patikrinti, nauj prid ti, visk lotyn kalboje perteikti. Visa tai pareikalauja nemaža laiko. O einant universitete pareigas, ten ⁹

9 (1971) 479-480 (P. Rabikauskas - Selbstanzeige); *Civiltà Cattolica*, 1972-11, 504-506 (P. Rabikauskas); *Archivum Franciscanum Historicum*, 65 (1972) 359-360 (Clemens Schmitt); *Quellen und Forschungen aus italienischen Archiven und Bibliotheken*, 52 (1972) 941-943 (Dieter Brosius); *Zapiski Historyczne*, 38 (1973) zes. 4, 153-155 (Marceli Kosman); *Zeitschrift für Rechtsgeschichte: Kanonistische Abteilung*, 90 (1973) 491-494 (Georg May); *The Catholic Historical Review*, 59 (1974) 675-677 (Menceslaus J. Madaj); *Lituanistikos Darbai*, 3 (1973) 284-286 (Viktoras Gidži nas); *The Journal of Ecclesiastical History*, 25 (1974) 321-323 (P. Skwarczy ski); *Studia Theologica Varsaviensia*, 12 (1974) 282-285 (Tadeusz Krahel). V liau Reliacij I tom ypatingai pamin jo Vicente Carcel Ortí, *Las visitas « ad limina» de los arzobispos de Valencia*, žr. *Anales Valentinis*, 4 (1978) 59-83 (ypa iai psl. 61 ir 63).

²³ *Kwartalnik Historyczny*, 79 (1972) 959.

²⁴ *Revista Española de Derecho Canónico*, 28 (1972) 453.

²⁵ *Nuova Rivista Storica*, 56 (1972) 734.

²⁶ Žr. *Studia ródloznawcze*, 18 (1972) 248.

dstant specialius dalykus, to laiko nedaug telieka. Be to, ir lie-
tuviškoje veikloje tai tas, tai kitas b tina prašo kokio straipsnio,
kurio — kaip esu prat s rašyti — per dien kit neparašysi. Gal
iki sekan ios vasaros Reliacij II tomo rankraštis ir bus paruoštas
spaustuvei²⁷ * * * 31.

K veikia Romoje kiti m s istorikai ? — Ir jie visi priversti
imtis kit darb , ne t , kuri jie patys ir mes nor tume, kadangi
reikia iš ko nors pragyventi. Ta iau ir jie aukoja atliekam laik
Lietuvos istorijai. Tai — dalyvaujantieji šiame suvažiavime:
kun. lic. Rapolas Krasauskas ir kun. dr. Viktoras Gidži nas (nors
gyvena Brooklyne, N.Y., bet aktyviai dalyvauja Istorijos moksl
sekcijos veikloje), ir kiti Romoje dirbantieji: mons. dr. Paulius
Jatulis ir kun. dr. Juozas Vaišnora. Mons. Jatulis turi surink s
svarbios medžiagos — Žemai i vyskupijos istorijos dokumenta-
cij , kuri eina garsusis Babinovskio kodeksas; jis turi taip pat
nuraš s vis eil konsistorialini proces , skiriant Lietuvai naujus
vyskopus. Visai tai medžiagai išleisti reik s 4-5 tom . L. K. M.
Akademijos Istorijos moksl sekcijai teks d ti visas pastangas,
kad ši svarbi ir vertinga medžiaga nelikt vieno kurio asmens
priva iame stal iuje. Yra dar daug kit išleistin istorijos šal-
tini , ypa iš vienuolij istorijos. Pirmoje vietoje — vairiopa
medžiaga, lie ianti sen j Vilniaus universitet , kai jam vadovavo
Lietuvos j zuitai. Netrukus (1979 m.) šv sime nuo universiteto
steigimo 400 met sukakt . Jei kas mus lietuvius paklaust , kur
rasti universiteto steigimo dokumentus — karaliaus ir popiežiaus
privilegijas —, mes negal tume nurodyti n vieno pa i lietuvi
išleisto j teksto, kai lenkai juos yra išspausdin bent keturis
sykius. Bet taip pat kit j zuit kolegij Kaune, Kražiuose, Pa-
šiauš je, Žodišk se, Gardine, pranešimai, katalogai ir t.t. yra svar-
bi krašto ir kult ros istorijai medžiaga, kuri irgi reik t išleisti.
Šalia j zuit ir kitos Lietuvoje veikusios vienuolijos, kaip pran-
ciškonai, dominikonai ir kiti, gal t duoti savo svar naš .

²⁷ Išleistas 1978 metais : *Relationes status dioecesium in Magno Ducatu
Lituaniae*, II (Fontes Historiae Lituaniae, II), pluribus adlaborantibus in
unum redegit Paulus Rabikauskas, Roma 1978, xxvi ir 776 psl. Tuo turpu
(iki 1981 m. rugs jo m n.) jau pasielbtos šios II tomo recenzijos : *Erasmus*,
31 (1979) 568-571 (Heinz Durchhardt) ; *Studia Theologica Varsaviensia* 17
(1979) 307-312 Franciszek Stopniak) ; *Studia Historyczne*, 23 (1980) 320-323
(Boleslav Kumor) ; *Bibliothèque de l'École des Chartes*, 138 (1980) 270-271
(Vladimir Vodoff ; recenzavo drauge I ir II tomus) ; *Revue d'histoire ecclé-
siastique*, 75 (1980) 756-757 (Jean-François Gilmont) ; *The Journal of Eccle-
siastical History*, 31 (1980) 356-357 (P. Skwarczy ski) ; *Przeł d History-
czny*, 71 (1980) 599-604 (Leonid ytkowicz) ; *Kwartalnik Historyczny*, 87
(1980) 723-725 (Marcelli Kosman) ; *The Catholic Historical Review*, 67 (1981)
290-292 (Mencelous J. Madaj).

Svarbiausias šiuo metu, mano manymu, klausimas yra : K daryti, kad šaltini leidimas paspart t , neit vien tik v žlio žingsniais ? Itin svarb s ia yra du dalykai. Pirma, vis m s gilusis moninimas, jog šaltini leidimas yra « viešas lietuviškas darbas ir reikalas », kaip prieš 40 met pabr ž kan. Penkauskas. Bendras vis lietuvi reikalas, o ne vieno kito keistuolio, kaip kad dabar kartais atrodo. Tas reikalas tur t r p ti ne vien L. K. M. Akademijai, bet dar daugiau Pasaulinei Lietuvi Bendruomenei, ir Amerikos Lietuvi Tarybai, ir Vyriausiam Lietuvos Išlaisvinimo Komitetui, ir Lietuvi Fondui, ir visoms kitoms pla ioms lietuvi organizacijoms. Visi lietuviai tur t prisid ti sudaryti s lygas, kad galintieji t darb dirbti tikrai gal t j dirbti. Juk vos tik kai kurios valstyb s suprato, kad joms reikia pasigaminti atomini bomb , jos sudar tiesiog pasakiškas s lygas prie j dirbantiems mokslininkams, ir savo tiksl greitai pasiek . Pasakišk s lyg joks lietuvis istorikas nereikalauja, bet vis d lto reikia bent tiek tur ti, kad nereik t ieškotis kito darbo sav s išlaikymui. Lig šiol gi net rašom j popieri tur jo kiekvienas pats pirktis, nes, kiek buvo skirta Reliacij I tomo išleidimui, neužteko n spaustuv s s skaitai apmok ti. Reikia mums visiems pagaliau suprasti, jog rimtai, moksliniu metodu išleisti istorijos šaltiniai yra m s tautos reikalui svarbesnis, daug toliau ir giliau veiki s ir ypa iai daug ilgiau išliek s darbas, negu tautin s demonstracijos, švent s, meno paminklai ir pan., nors ir visa tai yra naudinga ir, kiek galima, neapleistina.

Antras labai svarbus dalykas yra tam darbui paj gi ir kompetenting darbinink suradimas. M s istorikai sensta ir miršta. Tie, kuriuos aukš iau min jau, visi yra pasiek , kiti ir gerokai perženg 60 met amžiaus slenkst . Aš pats irgi pamažų prie jo art ju. Yra vienas kitas iš jaunesni j , studijav s istorij , bet j skai ius labai mažas. Pvz., Bažny ios istorijos fakultete Romoje, netrukus po jo steigimo (steigtas 1932 m.), berods nuo 1935 m., prad jo studijuoti ir lietuviai. Nuo tada iki 1955 m. be jokios pertraukos fig ruodavo student tarpe kasmet bent po vien lietuvišk pavard , o nuo 1955 m. iki pat šios dienos nebuvo daugiau n vieno lietuviuo. Tai juo sunkiau suprasti, žinant, kad niekuomet prieš tai negyveno užsieniuose tiek daug lietuvi inteligent ir niekuomet tiek daug lietuvi n jo užsieniuose aukštuosius mokslus kaip šiame nuo 1955 m. laikotarpyje. Be to, ir to fakulteto profes roje vis t laik buvo ir teb ra lietuvis, ko pirma niekad nebuvo.

Jau seniai tur jau vien mint , kuri dabar noriu viešai pateikti. Sekant kit Romoje veikian i tautini institut pavyz-

džiū, reik t ir mums r pintis, kad Romoje po kelerius metus padirb t vienas kitas jaunas lietuvis istorikas stipendiatas. Bet tam pirmiausia reikia, kad kas nors par pint t stipendij , toki stipendij , kuri suviliot m s jaunuolius ryžtis tokiam žygiui ir kuri b t garantuota ne vienam kitam m nesiui, bet keleriems metams. Nejaugi iš tiek daug lietuvi , studijuojan i viso pasaulio universitetuose, neatsirast n vieno, kuris panor t pasinaudoti tokia patogia ir reta galimybe pasirošti vaisingam profesiniam darbui ?! Reikia atsiminti, Romos mieste tam yra gana patogios s lygos: daugyb vairi taut istorijos ir kult ros institut teikia retai patogi galimyb naudotis istorikui reikalinga literat ra. Romoje yra daug dideli ir sen bibliotek . Ten veikia stambi Lenkijos Moksl akademijos Romos skyriaus biblioteka ir viena iš geriausi už Rusijos rib , turinti daug mokslini carin s Rusijos leidini , Popiežiško Orientalinio instituto biblioteka. Abiejose šiose bibliotekose galima rasti beveik visko, ko reikia lietuviui iš seneni lenk ar rus leidini . Be to, toks stipendiatas gal t pats patobulinti savo žinias, lankydamas Romos universitetuose r -pimas paskaitas arba prie Vatikano archyvo veikian ius archyvistikos ir paleografijos bei diplomatikos kursus. Jei nor t , gal t Romoje, sakysime, Bažny ios istorijos fakultete, gyti daktaro laipsn , rašydamas disertacij lietuviška tema. Sykiu jis arba ji (nes turiu mintyje ne tik tai vyrus) pad t dirbantiems lietuviams prie šaltini išleidimo ir v liau gal t imtis savo j gomis panašiai paruošti vien kit šaltini tom . Po tokio stažavimosi stipendiatas but labai gerai ir pla iai pasiroš s profesoriaus darbui ir ypaiiai XVI-XVIII amži Lietuvos istorijos tyrin jimui. Kaip tik tasai Lietuvos istorijos laikotarpis dar mažiausiai t ra nagrin tas, ir Lietuvoje beveik n ra galimyb š period pla iau gilintis. Iš praktikos žinau, kad visi garsieji, man geriau žinomi viduramžistai Vokietijoje ar Pranc zijoje, yra kaip tik buv t krašt institut Romoje stipendiatai. Jei kiti tai gali, kod l negal tume ir mes! Neatrod, jog tai b t ne gyvendinama. Reikia tik tai, pirma, giliai sis moninti jog tai labai svarbus visos m s t a u t o s reikalas, antra, ryžtingai imtis t plan konkreiaiai vykdyti.

Tai tiek nor jau su jumis pasidalinti apie Lietuvos istorijos šaltini leidim , jo problemas ir perspektyvas. Klausimas svarbus. Tikiuosi, kad jis neliks vien tik *pium desiderium*, bet gaus naujo impulso geresniam ir spartesniam jo vykdymui.